

BIBLIA

to jest

Pismo Święte
Starego i Nowego
Przymierza

BIBLIA
to jest
Pismo Święte
Starego i Nowego
Przymierza

Przekład z języka hebrajskiego, aramejskiego i greckiego

Ewangeliczny Instytut Biblijny
Poznań 2016

Biblia, to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza

Wydanie pierwsze

© 2016 Ewangeliczny Instytut Biblijny, www.feib.pl

Tłumaczenie:

Piotr Zaremba (z Anną Haning: Mt-J, Rz, Hbr)

Uaktualnienia związane z tekstem greckim NA28: Piotr Zaremba

Uaktualnienia językowe i stylistyczne: Karolina J. Zaremba, Piotr Zaremba

Odsyłacze:

Adam Ciorga, Karolina J. Zaremba, Krystyna W. Wierszyłowska-Zaremba, Piotr Zaremba

Części wstępne: *Ważniejsze uwagi o przekładzie*, tabele informacyjne, *Miary i wagi*, uwagi na temat not wstępnych i podziału Księgi Psalmów: Piotr Zaremba

Przekład części wstępnych na język angielski: Karolina J. Zaremba

Redakcja naukowa:

Dariusz Banicki, Adam Ciorga, Robert Merecz, Piotr Muchowski, Andrzej Zaborski (†), Karolina J. Zaremba

Konsultacja polonistyczna:

Ewa Sawicka (†), Ewa i Andrzej Seweryn, Marta Tylenda-Wodniczak, Karolina J. Zaremba

Obróbka elektroniczna: Łukasz Czarniecki, Remigiusz Neumann

Skład i projekt okładki: Łukasz Wodniczak

Mapy: Paweł Kozłowski, Piotr Zaremba

Ilustracje: Emilia Maciejewska

Sponsor przekładu: In Touch Mission International

Wydawca:

Ewangeliczny Instytut Biblijny

All Rights Reserved

Wszelkie prawa zastrzeżone. Przedruk, odtwarzanie lub przetwarzanie całości lub fragmentów książki w mediach każdego rodzaju wymaga pisemnego zezwolenia Ligi Biblijnej w Polsce oraz Ewangelicznego Instytutu Biblijnego.

ISBN: 978-83-62242-32-0 – wydanie elektroniczne (PDF)

OD WYDAWCÓW

Słowo zaproszenia

Trzymasz w ręce nie tyle Księgę, co bibliotekę sześćdziesięciu sześciu Ksiąg Starego i Nowego Przymierza. Uwiecznione w nich słowa wkraczały w ludzką rzeczywistość stopniowo, na przestrzeni bodaj tysiąca czterystu lat, aby w końcu znaleźć potwierdzenie i pełny wyraz w Słowie, które stało się ciałem, w Jezusie Chrystusie.

Księgi tego zbioru nie przestają służyć wielu za podręcznik definiowania racji. Tymczasem mają one służyć pogłębianiu relacji. Obserwując wzmożone wysiłki współczesnych sobie uczonych, Pan Jezus Chrystus podsumował: „Zagłębiacie się w Pisma, ponieważ sądzicie, że macie w nich życie wieczne, podczas gdy one składają świadectwo o Mnie. A jednak nie chcecie przyjść do Mnie, aby uzyskać życie.”

Trudno o lepsze ujęcie sprawy. Jeśli na kartach tych Pism zamierzasz szukać przede wszystkim racji, to zapewne ją znajdziesz, jak wielu innych – na własną miarę, jednym na pociechę, drugim na przekór. Może tej racji zechcesz bronić, a nawet za nią umrzeć. Jeśli jednak dzięki tej Księdze nie nawiążesz relacji z Osobą, z Panem wszechrzeczy, Jezusem Chrystusem, jeśli On sam nie stanie się rdzeniem Twojego życia, to uzbrojony w prawdziwe racje, możesz rozminąć się z prawdziwym życiem.

Księga ta nie należy do łatwych. I dobrze. Szczerzej przyjdą Ci słowa: „Panie, otwórz mi oczy na to, co na tych kartach czytam, a to, co zrozumiem, zastosuję w życiu.” Przy takiej postawie doznasz czegoś szczególnego: zauważysz, że Pismo Święte jest Księgą, którą czyta się w obecności jej Autora. Na tym polega wyjątkowość tej Księgi – i przygoda, do której Cię zapraszamy.

Ewangeliczny Instytut Biblijny

FROM THE PUBLISHERS

You are invited!

What you have in your hands is not just one book, but rather a whole library of sixty-six books that together make up the Holy Scriptures of the Old and the New Testament. The words in these books took their time entering the human reality. About a thousand four hundred years, in fact. And then, at last, they found their full confirmation and expression in the Word who became flesh – in Jesus Christ.

Some people use this library as a handbook for formulating the right answers. But its goal was to point to the right Person. Looking at the desperate efforts of his contemporaries, the Lord Jesus Christ said once, “You search the Scriptures because you think that in them you have eternal life; and it is they that bear witness about me, yet you refuse to come to me that you may have life.”

We couldn’t say it better. If you study the Scripture to find the right answers, you’ll probably succeed. Many people did, each in their own way, to comfort some and spite the others. You may feel like defending these answers, maybe even die for them. But if you don’t allow this Book to lead you into a relationship with the right Person, the Lord of all, Jesus Christ, if He doesn’t become the core of your life, it may very well happen that armed with the right answers, you will miss out on the right place for your eternal existence.

This Book is not an easy one. But that’s good. You’ll be honestly motivated to pray, “God, open my eyes to what I read here, and what I understand, I’ll put into practice.” With such an attitude, you’ll feel something special – you’ll realize the Bible is a book you read in the presence of its Author. That’s the beauty of this Book – and the adventure we invite you to embark on.

Evangelical Bible Institute

SPIS TREŚCI

Ważniejsze uwagi o przekładzie	VIII
Introductory remarks	XIII
Wykaz skrótów i oznaczeń	XVIII

STARE PRZYMIERZE

Księga Rodzaju (Pierwsza Księga Mojżeszowa, Genesis)	1
Księga Wyjścia (Druga Księga Mojżeszowa, Exodus)	61
Księga Kapłańska (Trzecia Księga Mojżeszowa, Leviticus)	115
Księga Liczb (Czwarta Księga Mojżeszowa, Numeri)	157
Księga Powtórzonego Prawa (Piąta Księga Mojżeszowa, Deuteronomium)	211
Księga Jozuego	259
Księga Sędziów	289
Księga Rut	321
Pierwsza Księga Samuela	327
Druga Księga Samuela	369
Pierwsza Księga Królewska	405
Druga Księga Królewska	445
Pierwsza Księga Kronik	483
Druga Księga Kronik	521
Księga Ezdrasza	565
Księga Nehemiasza	579
Księga Estery	599
Księga Joba	609
Księga Psalmów	649
Przypowieści Salomona (Księga Przysłów)	801
Księga Kaznodziei (Księga Koheleta)	839
Pieśń nad pieśniami	853
Księga Izajasza	861
Księga Jeremiasza	937
Treny	1011

SPIS TREŚCI	VI
Księga Ezechiela	1025
Księga Daniela	1087
Księga Ozeasza	1109
Księga Joela	1123
Księga Amosa	1129
Księga Abdiasza	1139
Księga Jonasza	1141
Księga Micheasza	1145
Księga Nahuma	1153
Księga Habakuka	1157
Księga Sofoniasza	1161
Księga Aggeusza	1165
Księga Zachariasza	1169
Księga Malachiasza	1181

NOWE PRZYMIERZE

Ewangelia według św. Mateusza	1189
Ewangelia według św. Marka	1229
Ewangelia według św. Łukasza	1255
Ewangelia według św. Jana	1297
Dzieje Apostolskie	1327
List św. Pawła do Rzymian	1367
Pierwszy List św. Pawła do Koryntian	1385
Drugi List św. Pawła do Koryntian	1401
List św. Pawła do Galacjan	1413
List św. Pawła do Efezjan	1419
List św. Pawła do Filipian	1425
List św. Pawła do Kolosan	1431
Pierwszy List św. Pawła do Tesaloniczan	1435
Drugi List św. Pawła do Tesaloniczan	1439
Pierwszy List św. Pawła do Tymoteusza	1443
Drugi List św. Pawła do Tymoteusza	1449

VII**SPIS TREŚCI**

List św. Pawła do Tytusa	1453
List św. Pawła do Filemona	1457
List do Hebrajczyków	1459
List św. Jakuba	1473
Pierwszy List św. Piotra	1479
Drugi List św. Piotra	1485
Pierwszy List św. Jana	1489
Drugi List św. Jana	1494
Trzeci List św. Jana	1495
List św. Judy	1497
Objawienie św. Jana	1499

DODATKI

Miary i wagi	1520
Informacje do Księgi Psalmów	1524

MAPY I ILUSTRACJE

Mapy	1530
Ilustracje	1535

WAŻNIEJSZE UWAGI O PRZEKŁADZIE

Niniejszy przekład i wcześniejsze wydania

Niniejsze, pierwsze wydanie *Biblii, to jest Pisma Świętego Starego i Nowego Przymierza* łączy w sobie tekst piątego wydania ksiąg *Nowego Przymierza* oraz tekst drugiego wydania *Księgi Psalmów*, odpowiednio, w stosunku do czwartego wydania *Nowego Przymierza*¹ oraz pierwszego wydania *Księgi Psalmów* opublikowanego w ramach *Nowego Przymierza i Psalmów*.²

Tekst źródłowy Nowego Przymierza

Podstawą prac przekładowych ksiąg Nowego Przymierza był tekst i aparat krytyczny zawarty zarówno w dwudziestym siódmym, jak i w dwudziestym ósmym wydaniu *Novum Testamentum Graece* Nestlego-Alanda (NA27 i NA28, odpowiednio: 1993 i 2012, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft).

W tekście głównym przekładu pozostaiono jednak kilkanaście wariantów występujących w *Tekście większościowym*. Są to: Mt 6:13b; Mt 17:21; Mt 18:11; Mt 18:15a; Mt 23:14; Mk 7:16; Mk 9:44; Mk 9:46; Mk 11:26; Mk 15:28; Łk 1:28; Łk 9:55-56; Łk 17:36; Łk 23:17; J 5:3b-4; 1Kor 11:29. Włączono też dwa warianty występujące w *Tekście przyjętym*: Dz 8:37 i Dz 15:34.

Tekst Listów Powszechnych zweryfikowano w oparciu o NA28, jako że tylko w obrębie tych Listów wydawcy tekstu greckiego dokonali zmian w oparciu o nowo opracowaną wytyczną, tzw. metodę genealogii spójnych wariantów (ang. Coherence-Based Genealogical Method, w skrócie CBGM). Zgodnie z tą nazwą opiera się ona na statystycznej spójności pomiędzy wariantami potencjalnego poprzednika danego świadectwa tekstowego a wariantami jego niekoniernie bezpośredniego następnika. Metoda ta przywraca miej-

scę w tekście głównym NA28 tym wariantom tekstowym, które – jako późniejsze – w NA27 znajdowały się w aparacie krytycznym. W ten sposób tekst grecki najnowszego wydania *Novum Testamentum Graece* w obrębie Listów Powszechnych jest bardziej zbliżony do *Tekstu większościowego*. Czas pokaże, jakie rezultaty da zastosowanie CBGM do pozostałej części pism Nowego Testamentu i czy decyzją pozostawienia w niniejszym przekładzie wariantów *Tekstu większościowego* wskazanych w poprzednim akapicie nie okaże się tym bardziej uzasadniona.

Zgodnie z sygnalizowanym tłumaczom zainteresowaniem Czytelników ważniejsze warianty tekstowe zostały w przekładzie szczegółowo opisane. Sposób opisu jest w większości przypadków taki, jak w aparacie krytycznym NA27 lub, szczególnie w obrębie Listów Powszechnych, taki jak w NA28. Stąd zainteresowanych zachęcamy i odsyłamy do korzystania z obu wydań.

Ważniejsze zmiany w piątym wydaniu Nowego Przymierza

Wprowadzone zmiany i korekty wynikają, jak w przypadku wcześniejszych wydań, z poczytności przekładu, z uwag szerokiego grona Czytelników, ale także z rozszerzenia zakresu przełożonych ksiąg o wszystkie trzydzieści dziewięć ksiąg Starego Testamentu, określanego w przypadku niniejszego przekładu Starym Przymierzem. Zmiany obejmują: (1) cytaty ze Starego Przymierza w księgach Nowego Przymierza; zaznaczono przy tym przypadki, w których cytat nie koresponduje z dostępnym nam tekstem hebrajskim; (2) ujednoczenie pisowni imion i nazw własnych; (3) sposób zaznaczania współczesnych równoważników biblijnych miar i wag, w związku z czym na końcu publikacji zamieszczono *Miary i wagi*; (4) uaktualnienie przekładu Listów Powszechnych w obrębie zmian wprowadzonych w NA28; (5) formę literacką; tekst poprawiano mając na uwadze precyzję wyrazu myśli oraz rozwój języka polskiego; (6) korektę omyłek i niedo-

¹ *Nowe Przymierze, Pismo Święte Nowego Testamentu*. 2015. Poznań: Ewangeliczny Instytut Biblijny, Liga Biblijna w Polsce.

² *Nowe Przymierze i Psalmi, Pismo Święte Nowego Testamentu i Psalmi*. 2012. Poznań: Ewangeliczny Instytut Biblijny, Liga Biblijna w Polsce.

ciągnąć redakcyjnych zauważonych we wcześniejszych wydaniach.

Tekst źródłowy Starego Przymierza

Tekstem źródłowym dla przekładu ksiąg Starego Przymierza były: *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS),¹ *Biblia Hebraica Quinta* (BHQ)² (w zakresie ksiąg opublikowanych, to jest Księgi Powtórzonego Prawa, Księgi Sędziów, Księgi Pięciu Megilot, Księg Ezdrasza i Nehemiasza oraz Proroków Mniejszych), Pięcioksiąg Samarytański (PS),³ tekst zwojów znad Morza Martwego (ZMM)⁴ w zakresie ksiąg biblijnych oraz tekst Septuaginty (G).⁵

Księga Psalmów, będąca częścią niniejszego wydania Pisma Świętego, jest – jak wspomniano – drugim wydaniem w stosunku do wcześniejszego wydania w ramach *Nowego Przymierza i Psalmów*.

Tekst główny niniejszego przekładu trzydziestu dziewięciu ksiąg Starego Przymierza nie jest konsekwentnym tłumaczeniem tekstu masoreckiego (MT) podanego w BHS. Znalazły w nim odzwierciedlenie również warianty tekstowe BHQ, PS, ZMM i G. Dobór wariantów tekstu wyjściowego podporządkowany był koncepcji spójności logicznej tekstu Starego Przymierza, ale także spójności logicznej jego tekstu z pismami Nowego Przymierza. Tam, gdzie tekst główny odbiega od MT, zostało to wyraźnie zaznaczone i opatrzone uwagami krytycznymi. Zaznaczyć przy tym należy, że w niniejszym wydaniu uwzględniono tylko ważniejsze warianty tekstowe BHQ, PS, ZMM i G.

Takie podejście uzasadnione jest trzema względami: (1) Odkrycie zwojów znad Morza Martwego rzuciło nowe światło na tekst

masorecki, a przez to na Septuagintę, która dzięki temu zyskała na znaczeniu. (2) Sama Septuaginta, pojmowana w tych rozważaniach jako grecki przekład ksiąg Biblii hebrajskiej, podobnie jak niniejszy przekład, nie jest konsekwentnym tłumaczeniem tekstu masoreckiego w takiej formie, w jakiej podaje go BHS. Tekst Septuaginty jest w niektórych przypadkach bardziej zgodny z tekstem manuskryptów znad Morza Martwego, a w co najmniej dwóch przypadkach, z tekstem dokumentów dziś już nieznanymi. Jest to o tyle ważne, że z Septuaginty korzystali autorzy Nowego Testamentu. (3) Konsekwentne przekładanie tekstu masoreckiego czasem niepotrzebnie wprowadza do Pisma Świętego Starego i Nowego Przymierza rozbieżności znaczeniowe, co jest szczególnie ważne w przypadku starotestamentowych cytatów w Nowym Przymierzu.

Tetragram JHWH

Występujące powszechnie w Starym Przymierzu imię własne Boga, oddawano w formie PAN *równoważnej* JHWH. Tam jednak, gdzie domagał się tego kontekst, użyto tetragramu JHWH, tj. hbr. יהוה, który zwokalizowany brzmi: Jahwe. W czasie lektury Czytelnik powinien odczytywać Tetragram jako „Pan”, chyba że wyjątkowe względy narzucają odczyt „Jahwe”.

W cytowaniu niniejszej publikacji zaleca się też zamienianie Tetragramu, jeśli występuje w cytacie, na „PAN”, szczególnie jeśli cytaty mają być wystawiane na widok publiczny lub odczytywane w miejscach publicznych.

Tetragram stosowano w zdaniach typu: „A Jego imię brzmi...”, w opisach kluczowych momentów objawienia, jak Wj 3 i 6, oraz w wyrażeniach o dużym nagromadzeniu określeń Boga.

Onomastykon

Co do imion i nazw własnych, w przekładzie literackim kierowano się zasadami podanymi w *Onomastykonie Biblii Hebrajskiej i Nowego Testamentu* autorstwa Krzysztofa Sielickiego (2010. Warszawa: Vocatio), jednak nie bez odstępstw uzna-

¹ *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1997. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

² *Biblia Hebraica Quinta*. 2004-2011. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

³ *Samaritan Pentateuch Edited to MS 6 of the Shekhem Synagogue*. 1994; 2015. Accordance 11.

⁴ *Discoveries from the Judean Desert*. 1955-2002. Oxford: Clarendon Press.

⁵ *Septuaginta*: (1) Rahlfs, A. 1979. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft; (2) Ziegler J. 1931-2006. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

nych za konieczne. Odstępstwa te dotyczą głównie: (1) imion teoforycznych; (2) imion i nazw własnych z ustaloną w języku polskim pisownią; (3) imion i nazw własnych trudniejszych do odnalezienia, w podanej w *Onomastykonie* formie, w literaturze anglojęzycznej oraz na stronach internetowych; (4) imion i nazw własnych, których podana w *Onomastykonie* forma rodzi w języku polskim na przykład humorystyczne skojarzenia.

Przekład literacki i jego adresaci

Prezentowany przekład jest przekładem literackim. Znaczy to, że w procesie tłumaczenia starano się język greckiego, hebrajskiego i aramejskiego oryginału podporządkować wymogom języka polskiego.

Przekład adresowany jest do całego społeczeństwa, szczególnie jednak do osób: (1) nieobeznanych, lub słabo obeznanych, z kulturą czasów biblijnych; (2) zajmujących się ewangelizacją, wychowaniem chrześcijańskim, kaznodziejstwem i duszpasterstwem. Jako taki nie powinien on być traktowany jako przekład jedyny. Powinien wręcz zachęcać do korzystania z innych przekładów, w tym szczególnie do przekładu dosłownego przygotowanego przez Ewangeliczny Instytut Biblijny, a ostatecznie do jak najszerszego odwoływania się do tekstu greckiego, hebrajskiego i aramejskiego.

Literackość a wierność przekładu

Literackość przekładu nie oznacza, że jest on przekładem mniej wiarygodnym niż inne przekłady (na przykład tzw. przekłady dosłowne). Tam, gdzie chodziło o przekazanie myśli teologicznej, niniejszy przekład czyni to w sposób dosłowny, to znaczy podporządkowuje język polski sposobowi wyrażania myśli w języku oryginalnym. Literackość odnosi się głównie: (1) do realiów życia codziennego; (2) do narracji historycznych i geograficznych (jak na przykład w *Dziejach Apostolskich*); (3) do stosowania zaimek zamiast powtarzania tych samych słów lub do wtrącania imion autorów wypowiedzi tam, gdzie brak tego mógłby zamazywać znaczenie tekstu; (4) do prze-

kładu idiomów (choć kulturowe ich brzmienia zostały podane w przypisach); (5) do związków frazeologicznych. Słowa dodane, nie występujące w tekście greckim, hebrajskim lub aramejskim, ujęto w nawiasy kwadratowe, ale tylko w tych przypadkach, gdzie nie wynikają one z tekstu. Nie zaznaczono słów dodanych ze względu na brak polskich odpowiedników (np. gr. *hades* przetłumaczono wyrażeniem *świat zmarłych*) lub ze względu na konieczność podziału bardzo długich zdań na krótsze.

Zagadnienia terminologiczne

Ze względu na adresatów przekładu zaproponowano nowe określenia dla niektórych terminów, na przykład: *Opiekun* (dla wcześniejszego *Pocieszyciel*), *przełożony* lub *starszy* (dla wcześniejszego *biskup*), *opiekun* lub *przedstawiciel* (dla wcześniejszego *diakon*), *miejsce kary* lub *gęste mroki miejsca kary* (dla poprzedniego *piekło*).

Oznajmujący, zachęcający a estetyczny wymiar zaleceń etycznych właściwych dla Nowego Przymierza starano się oddać słowami, które na taki wymiar wskazują (np. przymiotnikami: *piękny, szlachetny, wspaniały* zamiast *dobry*).

Słownictwo apostoła Pawła wyrażające wymiar rzeczywistości w *Chrystusie* tłumaczono bez wyjaśniających uproszczeń, założono bowiem, że po przeczytaniu wszystkich pism apostoła jego myśl stanie się dla Czytelnika jasna. Rozróznilo jednak wyrażenie *wiara* w *Chrystusa* (gr. *pistis eis Christon*) od wyrażenia *wiara Chrystusa* (gr. *pistis Christou*). To drugie tłumaczono jako *zawierzenie* lub *zaufanie Chrystusowi*.

Greckie *aion* zdecydowano się tłumaczyć konsekwentnie jako *wiek*, a to ze względu na nowotestamentową perspektywę dziejów.

Nie upraszczano słownictwa brzemienego w znaczenie teologiczne, np. *duch, dusza, grzech, odkupienie, potępienie, prześląganie, ucisk, zbawienie* itp.

Niektóre terminy świadomie tłumaczono niekonsekwentnie, aby Czytelnik mógł sobie poszerzyć ich zakres znaczeniowy. Na przykład gr. *sodzo* tłumaczono jako *zbawić, ocalić* lub *uzdrowić*, a gr. *parabole* jako *podobieństwo, przykład* i *porównanie*.

We fragmentach poetyckich Starego Przymierza pozostawiono znane z wcześniejszych przekładów wyrażenie *bojaźń PANA*, hbr. יְרֵאָה יְהוָה (*ir'at JHWH*), gr. φόβος θεοῦ (*fobos theou*). Wyrażenie to oznacza cześć lub szacunek dla Niego, liczenie się z Nim przy formułowaniu poglądów, podejmowaniu decyzji i przyjmowaniu określonego punktu widzenia. W Nowym Przymierzu oddawano tę *bojaźń* wyrażeniem *poczucie odpowiedzialności wobec Pana* (np. Flp 2:12; 1P 1:17).

Jeśli chodzi o termin *Słowo*, hbr. דָּבָר (*dawar*), gr. λόγος (*logos*), tam, gdzie termin ten określa wolę Bożą wyrażoną w Prawie, obietnicy lub prorocztwie, pisano go wielką literą; gr. ῥῆμα (*rhema*) pisano małą literą.

W kwestii terminów *duch*, *dusza*, *serce*, *nerki* i *wątroba*, tam, gdzie słowa te opisują niematerialną sferę życia człowieka, pierwsze trzy umieszczano w tekście głównym, natomiast występowanie dwóch pozostałych zaznaczano w przypisach, w kategorii idiomów.

Wokalizacja

Pojawiające się w przypisach wyrażenia hebrajskie zostały zwokalizowane w sposób uproszczony z wyjątkiem miejsc, w których wokalizacja pokrywa się z brzmieniem polskiego odpowiednika. Wokalizacja ta nie uwzględnia znaków akcentowych. Wyrażenia greckie nie zostały zwokalizowane.

Idiomy

Do *idiomów* zaliczono słowa, zwroty i wyrażenia charakterystyczne tylko dla hebrajskiego i greckiego sposobu opisywania rzeczywistości, a także antropomorfizmy, personifikacje przedmiotów nieożywionych oraz zwroty możliwe do zaklasyfikowania w kategorii wyrażań symbolicznych lub metafor. Umieszczano je w przypisach, tłumacząc w tekście głównym ich znaczenie, ale też umieszczano w tekście głównym, podając w przypisach ich znaczenie. O wyborze miejsca umieszczenia idiomu zdecydował w każdym przypadku kontekst lub względy poznawcze i estetyczne.

Tabele informacyjne na początku ksiąg

Na początku każdej księgi zamieszczono tabele informacyjne. Każda składa się z pięciu wierszy: autor, czas, miejsce, cel i temat. Zwięzłość zawartych w nich informacji ułatwia szybkie umiejscowienie każdej z ksiąg w perspektywie dziejowej, jednak stopień ogólności tych informacji wymaga kilku ważnych komentarzy:

1. W przypadku ksiąg Nowego Przymierza stosunkowo nietrudno podać autora księgi oraz czas i miejsce jej napisania. W przypadku ksiąg Starego Przymierza rzecz ma się inaczej. W większości przypadków autor jest nieznany. Łączone z księgami imiona nie muszą oznaczać autorstwa. Trudny do zidentyfikowania wkład redakcyjny na przestrzeni dziejów, czyni te księgi czymś w rodzaju dzieł zbiorowych. W wierszu *Czas* w wielu przypadkach rozróżniono czas opisywanych wydarzeń od niełatwego do uchwylenia okresu lub okresów redakcji księgi. W wierszu *Miejsce* chodzi o miejsce *akcji*, chyba że wskazano inaczej.

2. W przypadku ksiąg Starego Przymierza tam, gdzie istniała taka możliwość, trzymamy się opcji datowania wcześniejszego.

3. Poczucie niepewności związane z informacjami zawartymi w tabelach nie powinno podważać autorytetu samych ksiąg. Byłoby to niedorzecznością. Księgi te nie powstały, by zaspokajać współczesne normy. Niemniej, księgi te, z *własnymi* normami, nie przestają być dla nas pożyteczne i w twórczy sposób wyzywające.

Przekład dla wszystkich

Niniejszy przekład jest pierwszym powstającym w ramach polskiego chrześcijaństwa ewangelicznego. Nie jest jednak przekładem wyznaniowym. Adresowany jest – jak wspomniano – do całego społeczeństwa.

Przekład przyjazny przemianom

Celem tłumaczy i wydawców nie było dostarczenie Czytelnikowi *przekładu na długie wieki*. Chodziło raczej o przekład, który odpowiadałby aktualnym potrzebom zmieniającej się rzeczywistości. Wiele elementów niniejszego dzieła ma charakter eksperymentu, na przykład szczegółowość

opisów wariantów tekstowych lub wielość odsyłaczy i słownik nazw własnych. Jeśli niniejsze wydanie *Biblii, to jest Pisma Świętego Starego i Nowego Przymierza* okaże się – jak poprzednie – wydarzeniem godnym zauważenia, to następne wydania na pewno będą bogatsze o sugestie wyrażone zarówno w aplauzie, jak i w krytyce.

Podziękowania

Naturalną rzeczą są wyrazy uznania i wdzięczności, choć jest oczywiste, że te

najważniejsze pozostają w sferze rzeczywistości nadchodzącej.

Jesteśmy wdzięczni wszystkim – *małym* i *wielkim* – za wszelkie fachowe, duchowe i materialne wsparcie – *małe* i *wielkie*. Nie sposób wymieniać na tych stronicach setek osób w różnym stopniu zaangażowanych, lecz tak samo ważnych. Ich imiona i nazwiska zamieścimy w osobnej publikacji.

Piotr Zaremba
Ewangeliczny Instytut Biblijny

INTRODUCTORY REMARKS

The present translation and previous editions

The present translation is the first full edition of the Bible, that is, the Holy Scriptures of the Old and the New Testament. It combines the fifth edition of the New Testament and the second edition of the Psalms, updated from the fourth edition of *Nowe Przymierze*¹ (New Testament) and the first edition of the Psalms published in *Nowe Przymierze i Psalm*² (New Testament and Psalms).

The New Testament and its source text

The New Testament translation is based on the text and critical apparatus of the 27th and 28th edition of Nestle-Aland's *Novum Testamentum Graece* (1993 Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, henceforth NA27; and 2012 Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, henceforth NA28).

However, some variant readings which appear in the *Majority Text* are also included. These are: Matt 6:13b; Matt 17:21; Matt 18:11; Matt 18:15a; Matt 23:14; Mark 7:16; Mark 9:44; Mark 9:46; Mark 11:26; Luke 1:28; Luke 9:55-56; Luke 17:36; Luke 23:17; John 5:3b-4; 1Cor 11:29. Moreover, two variant readings from the *Textus Receptus* are incorporated into the main text in Acts 8:37 and Acts 15:34.

The text of the Catholic Letters was particularly influenced by the changes in NA28. It was only in those Letters that the NA28 editors revised the text according to a new concept called the Coherence-Based Genealogical Method (henceforth CBGM). As the name suggests, the method follows a statistical consistency between the variants of a potential ancestor of a given textual witness and the variants of its not necessarily direct follower. In effect, some of

the textual variants were again included in the main text of NA28, even though in NA27 they may have been treated as later and counted into the critical apparatus. Because of that, the Greek text of the Catholic Letters in the newest edition of *Novum Testamentum Graece* approximates the *Majority Text*. Time will tell what results CBGM may have when applied to the rest of the New Testament Scriptures. It just might further corroborate our decision to include the *Majority Text* variants in the main text, as described in the previous paragraph.

In order to satisfy the interest signaled to the translators, important variant readings were meticulously described. In most cases, the descriptions followed the critical apparatus of NA27 and, within the Catholic Letters, NA28. An inquisitive reader is advised to consult both editions.

Changes in the New Testament translation

The present translation was revised and updated from the previous versions as the fifth edition of the New Testament. As was the case with the previous editions, the nature of changes and corrections was largely dependent on the feedback from an ever wider circle of readers. But another major factor was the final, joint publication of all the thirty-nine books of the Old Testament, or, as it is called in this version, the Old Covenant. The changes concern: (1) the quotations from the Old Testament in the New Testament books, with clearly marked cases of paraphrase and non-correspondence with the available Hebrew text; (2) some unification of proper names and terminology; (3) the presentation of modern equivalents of biblical measurements, with the table *Miary i Wagi* (Measurements and Weights) added at the end of this publication; (4) a revision of the Catholic Letters in light of the changes adopted in NA28; (5) some updates to the literary style to achieve better precision and to account for developments in the Polish language; (6) corrections of previous editorial lapses.

¹ *Nowe Przymierze, Pismo Święte Nowego Testamentu*. 2015. Poznań: Ewangeliczny Instytut Biblijny, Liga Biblijna w Polsce.

² *Nowe Przymierze i Psalm*, *Pismo Święte Nowego Testamentu i Psalm*. 2012. Poznań: Ewangeliczny Instytut Biblijny, Liga Biblijna w Polsce.

The Old Testament and its source text

The source text for the present translation was *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS),¹ *Biblia Hebraica Quinta* (BHQ)² (within the scope of the published books, i.e. Deuteronomy, Judges, the Five Megillot, Ezra, Nehemiah and Minor Prophets), the *Samaritan Pentateuch* (SP),³ the Dead Sea Scrolls (DSS),⁴ and the *Septuagint* (G).⁵

As stated before, the Book of Psalms included in this publication is the second, revised edition of the version previously published in *Nowe Przymierze i Psalmy* (New Testament and Psalms).

In this translation, the main text does not always follow the Masoretic text (MT) as represented in BHS. Rather, the variant readings of BHQ, SP, DSS and G were also taken into consideration. The choice of a given variant was typically guided by two principles: first, the logical consistency of the text itself, and second, the logical consistency between the Old and the New Testament. Wherever the main text did not directly follow the MT, it was properly described in the footnotes. It is important to stress that this edition considered only these variants of the DSS and G which the translators judged as most significant to a literary translation.

This approach to variant readings was justified by three factors: (1) The discovery of the DSS has shed a new light on the MT and – indirectly – on G. (2) The Septuagint, treated here as the Greek translation of the Hebrew Bible, does not consistently render the Masoretic text as represented in BHS, and neither does our translation. In some cases, the Septuagint's text closely resembles the DSS, and in at least two, it approxi-

mates the text of the documents which today are no longer known. This is even more significant in the light of the fact that the New Testament authors also used the Septuagint as their source text. (3) Finally, consistent translation of the MT could result in unnecessary discrepancies between the Old and New Testament. This is especially important in passages where New Testament authors quote the Old Testament.

Nomen proprium of God

God's proper name, a recurring theme in the Old Covenant, was rendered in Polish as *PAN*, "LORD." In some places, however, the context called for the tetragrammaton *JHWH*, Hbr. יהוה, vocalized in Polish as *Jahwe*, "Yahweh." Readers are advised to read the Name as *Pan* unless circumstances require *Jahwe*. While quoting from this publication, we also advise to use *PAN* instead of the tetragrammaton, especially if the quotations are to be displayed in a public place or read in public. The tetragrammaton was used in sentences where God's name was specifically spelled out, in descriptions of key self-revelation, like Exodus 3 and 6, and in passages that are already dense with other names of God.

Onomasticon

In rendering proper names, the translators were generally following the criteria laid out in *Onomastykon Biblii Hebrajskiej i Nowego Testamentu* (Onomasticon of the Hebrew Bible and the New Testament) by Krzysztof Sielicki (2009 Warsaw: Vocatio). However, some exceptions were deemed necessary in the process. The exceptions include: (1) theophoric names; (2) names with common, well-attested Polish versions and spelling; (3) names which, when left in the Onomasticon form, could be difficult to find in the English subject literature and Internet resources; (4) names whose Onomasticon form had some unwanted (e.g. humorous) connotations.

Literary translation and its recipients

The present translation is a literary rendition of the New Testament, which means

1 *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1997. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

2 *Biblia Hebraica Quinta*. 2004-2011. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

3 *Samaritan Pentateuch Edited to MS 6 of the Shechem Synagogue*. 1994; 2015 Accordance 11.

4 *Discoveries from the Judean Desert*. 1955-2002. Oxford: Clarendon Press.

5 *Septuaginta*: (1) Rahlfs, A. 1979. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft; (2) Ziegler J. 1931-2006. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

that the requirements of the Polish language take precedence over the language of the original.

The translation is addressed to the whole society, but in particular: (1) to the people who are largely unfamiliar with the culture of the New Testament times; and (2) to those who are active in the fields of evangelism, Christian education, counseling and preaching. As such, the translation should not be treated as the one and only. On the contrary, it should encourage its readers to draw from other available versions, notably from the literal translation prepared by the Evangelical Bible Institute. The original remains, of course, the ultimate resource.

Literary qualities and the textual accuracy

The afore-mentioned literary qualities do not mean that the translation is less textually accurate than other versions, for example, the literal renditions. When it comes to theological ideas, the translation conveys the message of the original literally, i.e. the Polish language submits to the Greek or Hebrew way of expression. The literariness pertains mostly: (1) to the description of everyday life reality; (2) to historical and geographical narration, as in Acts; (3) to the substitution of a repetitive name with a personal pronoun or to the addition of the speaker's name where its lack would obscure the text's meaning; (4) to the rendition of idioms (although their cultural readings are given in the footnotes).

Added words which do not appear in the original were placed in square brackets, but only where they could not be inferred from the text. Words added for lack of Polish equivalents were not specially marked either (for instance, Greek *hades* was translated as "the world of the dead"). Likewise, no notification was thought necessary when splitting lengthy sentences into shorter ones.

Terminological issues

With the recipients in mind, some terms were replaced by new ones, for instance *Opiekun*, "Caretaker" (instead of the previous *Pocieszyciel*, "Comforter"); *przełożony*, "overseer",

or *starszy*, "elder" (for the previous *biskup*, "bishop"); *opiekun*, "caretaker", or *przedstawiciel*, "representative" (for the previous *diakon*, "deacon"); *miejsce kary*, "place of punishment", or *gęste mroki miejsca kary*, "the darkness of the place of punishment", for the previous *piekło*, "hell".

The indicative, encouraging and aesthetic aspect of ethic exhortations was conveyed by appropriate wording, for instance, the adjective *dobry*, "good", was rendered as *piękny*, *szlachetny*, *wspaniały*, "beautiful", "noble" or "wonderful".

Apostle Paul's vocabulary, which expresses a new dimension of reality "in Christ", *w Chrystusie*, was translated without clarification. This was done on the assumption that after having read all of the apostle's writings, his message will become clear to the reader. However, the expression *wiara w Chrystusa*, "faith in Christ" (Gr. *pistis eis Christon*), was distinguished from *wiara Chrystusa*, "faith of Christ" (Gr. *pistis Christou*). The latter was translated as *zawierzenie Chrystusowi* or *wiara Chrystusowi*, "trusting Christ" or "believing Christ", respectively.

The Greek word *aion* was consistently rendered *wiek*, "age", in keeping with the New Testament view of history.

Vocabulary that carried theological implications was not simplified, for example *duch*, *ducha*, *grzech*, *odkupienie*, *potępienie*, *przeblaganie*, *ucisk*, *zbawienie*, "spirit", "soul", "sin", "redemption", "condemnation", "atonement", "oppression", "salvation", etc.

With a few terms, the translators consciously used more than one rendition, wanting to broaden the reader's understanding of the word. This was done for instance with Greek *parabole*, translated as *podobieństwo*, *przykład* and *porównanie*, "parable", "example" and "comparison"; and with Greek *sodzo*, rendered as *zbawić*, *ocalić* or *uzdrowić*, "save", "rescue" and "heal", respectively.

In the poetic books of the Old Testament, the translators chose to retain the familiar expression *bojaźń PANA*, Hbr. *יְהוָה יִרְאָה* (*ir'at JHWH*), Gr. *φόβος θεοῦ* (*phobos theou*),

“fear of the LORD”. The phrase refers to the awe and respect felt in relation to God, considering Him and His will while forming opinions, making decisions or adopting a point of view. In the New Testament, this fear was rendered as *poczucie odpowiedzialności wobec Pana*, “responsibility before the Lord” (e.g. Phil 2:12; 1Pet 1:17).

The term *Słowo*, “Word”, Hbr. דָּבָר (*darwar*), Gr. λόγος (*logos*), was spelled with a capital letter wherever the context described God’s will expressed in the law, a promise or a prophecy; Gr. ῥῆμα (*rhema*) was spelled with a small letter.

Concerning the terms *duch*, *ducha*, *serce*, *nerki* and *wątroba*, “spirit”, “soul”, “heart”, “kidneys”, and “liver”, respectively, wherever they described the spiritual sphere of human life, the first three were used in the main text, and the other two were mentioned in footnotes as idioms.

Vocalization

Hebrew words used in the footnotes were vocalized in a simplified way to ensure readability. Vocalization was not given when it was similar to the word’s Polish pronunciation. Vocalization did not include accent marks. Greek words were not vocalized.

Idioms

Idioms are words, phrases, and expressions particular to the Hebrew and Greek way of describing reality, as well as antropomorphisms, personifications of inanimate objects, and phrases that could be classified as symbolic or metaphoric.

The translators varied their approach here. Sometimes, the literal translations appeared in footnotes while a more literary version made it to the main text; at other times, the literal version was put in the main text while the footnotes suggested more literary alternatives. The choice depended on the context, but also on cognitive and aesthetic factors.

Introductory tables to the Books

Every book features an introductory table consisting of five rows and listing the author, time frame, purpose, and subject.

The tables were kept at their most concise to help immediately place each book in the accurate historical context. However, the brevity makes them, by default, somewhat general, which is why a few words of explanation are in order:

1. With the New Testament, it is relatively easy to determine the book’s author, as well as when and where it was written. The situation changes dramatically in the Old Testament. In the majority of cases, the author is unknown. The names traditionally associated with the books do not necessarily imply authorship. Logic says the books should be treated as a kind of collective work, especially since it is hard to assess the extent of the editing that took place over the centuries. That is why, in the *Time* row, the team differentiated between the time of the events described in the book and the time (or times) of the book edition, which is notoriously difficult to pinpoint. The *Place* information pertains to the place of action, unless it was stated otherwise.

2. In the case of the Old Testament books, wherever applicable, the early dating option was preferred.

3. The uncertainty connected with the information given in the tables should not undermine the authority of the books. Such a leap would be absurd. The books were not created with modern standards in mind. Rather, they meet their own norms, they continue to be a useful resource and the ultimate creative challenge.

A translation for all

The present translation is the first one ever to be done within the Polish Evangelical circles. However, it is not, by any means, a one-denomination translation. On the contrary, it addresses – as mentioned – the entire society.

An ever-changing translation

The translators and publishers did not want to create a translation for all generations to come. It was supposed to answer to the needs of the contemporary, ever-changing reality. Many study-aid elements of the present work are experimental in nature.

Suffice to mention the detailed descriptions of variant readings, the multitude of cross-references or the translation's onomasticon. If the first edition of *Biblia, to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza* (Bible, or the Holy Scriptures of the Old and the New Testament) proves successful, the next one will use the suggestions expressed both in praise and critique.

Acknowledgements

It is only fitting that we should express our deepest gratitude to the people engaged in

the project, although the most significant approval belongs to the reality yet to come.

We are grateful to all – *little* and *great* alike – for their professional, spiritual, and financial support. It would be difficult to name the hundreds of our supporters, so variously involved but equally important. With their consent, we would like to announce their names in a different capacity or a separate publication.

Piotr Zaremba
Evangelical Bible Institute

WYKAZ SKRÓTÓW I OZNACZEŃ

Skróty ksiąg biblijnych:

Stare Przymierze: Rdz, Wj, Kpł, Lb, Pwt, Joz, Sdz, Rt, 1-2Sm, 1-2Krl, 1-2Krn, Ezd, Ne, Est, Jb, Ps, Prz, Kzn, Pnp, Iz, Jr, Tr, Ez, Dn, Oz, Jl, Am, Ab, Jo, Mi, Na, Ha, So, Ag, Za, Ml
Nowe Przymierze: Mt, Mk, Łk, J, Dz, Rz, 1-2Kor, Ga, Ef, Flp, Kol, 1-2Ts, 1-2Tm, Tt, Flm, Hbr, Jk, 1-2P, 1-3J, Jd, Obj

Nazwy znaków alfabetu hebrajskiego

א alef, ב bet, ג gimel, ד dalet, ה he, ו waw, ז zain, ח chet, ט tet, י jod, כ kaw, ל lamed, מ mem, נ nun, ס samek, ע ain, פ pe, צ tsade, ק kof, ר resz, ש szin, ת taw

Inne skróty i oznaczenia

A – Kodeks Aleksandryjski

abc – kursywą zaznaczono cytaty ze Starego Przymierza za NA27 NA28. W samym Starym Przymierzu zaznaczono w ten sposób nie tłumaczone wyrazy obcego pochodzenia, jak: *Sela* i *pur*

ak. – akkadyjski

aor. – aoryst

arab. – arabski

aram. – aramejski

as. – asyryjski

B – Kodeks Watykański

bab. – babiloński

BHQ – *Biblia Hebraica Quinta*. 2010. Schenker. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

BHS – *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1997. K. Elliger, W. Rudolf, red., wyd. 5. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

chald. – chaldejski

cz – czasownik

dat. – dativus

dat. instr. – dativus instrumentalis

dat. loc. – dativus locativus

defek. – defektywna (forma)

det. – determinatyw

dit. – dittografia

du – dualis

egip. – egipski

emf. – emfatyczny

euf. – eufemizm

fen. – fenicki

fut. – futurowy

G, G^{mss} – Septuaginta, niektóre manuskrypty

Septuaginty

gen. – genetivus

GK – fragmenty z Genizy Kairskiej

gr. – grecki

H – przekład Hieronima

^h – h wygłosowe w transkrypcji wyrażań hbr., które przy wymowie pozostaje nieme

h. – homonim, homonim(icznie)(iczny)

hbr. – hebrajski

hebr. – hebraizm

hend. – hendiadys

Hex – źródła heksaplaryczne

hi – hifil

hier. egip. – hieroglificzny egipski

hitp – hitpael

hitpo – hitpolel

hl – *hapax legomenon*, słowo użyte tylko raz w tekście Biblii.

hl^{2,3} – słowo użyte w tekście Biblii, odpowiednio, dwa lub trzy razy

imp. – imperativus

impf. – imperfectum

JHWH – Imię własne Boga, Jahwe

Jub – Księga Jubileuszy

ketiv – wyrażenie zaświadczone w tekście głównym MT, dla którego sugeruje się właściwy odczyt, czyli *qere*

L – recenzja Lucjana

l. – lub

lp, *lm* – liczba pojedyncza, liczba mnoga

łac. – łaciński

mat. – materiał(y)

Mdr – Księga Mądrości

met. – metonimia

metaf. – metafora, metaforycz(ny)(nie)

min – minuta; w indeksie górnym: minuskuł(a)(owy)

m.in. – między innymi

monet. – monetarny

ms, mss – manuskrypt(y)

MT, MT^{mss} – tekst masorecki, manuskrypty tekstu masoreckiego

MT^{Ms}, MT^{Mss} – manuskrypt, manuskrypty hebrajskie średniowieczne

NA27, NA28 – *Novum Testamentum Graece*. Nestle-Aland. 1993, 2012. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft

NB – Niewola Babilońska
 NP – Nowe Przymierze (Nowy Testament)
ni – nifal
 O – recenzja Orygenesza
 OL – wersje starołacińskie
 oryg. – tekst oryginalny
 ozn. – oznacza
pd – południe
pd wsch – południowy wschód
pd zach – południowy zachód
 pers. – perski
 pf. – perfectum
pi – piel
pilp – pilpel
pl – pluralis, *lm*
pn – północ
pn wsch – północny wschód
pn zach – północny zachód
 poch. – pochodzenie
 pod. – podobnie
 poj. – pojęcie
 pojem. – pojemność
polp – polpal
 por. – porównaj
 pow. – powierzchnia
 PS – Pięcioksiąg Samarytański
 Ps-J – Targum Pseudo-Jonatana
qere – wyrażenie sugerowane jako właściwy odczyt wyrażenia zaświadczonego w tekście głównym MT, czyli *ketiw*
rm – rodzaj męski
 r. p. Chr. – rok przed Chrystusem
 r. po Chr. – rok po Chrystusie
rz – rzeczownik
 rzym. – rzymski
rż – rodzaj żeński
 S – tekst syryjski
sc – status constructus
scp – scriptio plena, pisownia pełna
scd – scriptio defectiva, pisownia ułomna
 SG – Salkinson-Ginsburg. 1886. *Hebrew New Testament*, wyd. popr. 1999 w kierunku zgodności z *Tekstem przyjętym* greckiego NT
sg – singularis, *lp*
 SP – Stare Przymierze (Stary Testament)

Syr – Mądrość Syracha
 T – Talmud
tiq – *tiqqune soferim*
 TB – Talmud Babiloński
 Tb – Księga Tobiasza
 Tg – targum
 Tg^{Jo} – Targum Jonatana
 Tg^{Mss/Mss} – kodeks, kodeksy Targumów
 Th – grecki tekst Teodocjona
 Vg – Wulgata
 w., ww. – werset, wersety
wsch – wschód
 wsp. – współczesne
zach – zachód
 zap. – zapożyczenie
 zob. – zobacz
 “ – transkrypcja odpowiednio א (*alef*) i י (*ain*)
 α' – przekład Akwili
 ε' – Quinta, warianty piątej kolumny Heksapli
 εβρ' – późniejsze przekłady tekstu na język grecki hebrajskiego, lecz bliżej nieokreślonego pochodzenia
 Θ Ψ Ϟ ϙ⁷⁵ 892^{xt} 070 1241^{f.1.13} – powszechnie stosowane określenia świadectw tekstowych Nowego Przymierza. W niniejszym przekładzie przytaczane za *Novum Testamentum Graece* (jak wyżej)
 θ' – przekład Teodocjona
 σ' – przekład Symmacha
 1En – Pierwsza Księga Enocha
 1Mch, 2Mch – Pierwsza, Druga Księga Machabejska
 [⌈] – znak lub znaki w nawiasie kwadratowym oznaczają, że nie zachowały się one w manuskryptach
 𐤀𐤁𐤁 – brak znaku nad literą oznacza literę pewną, kropka prawdopodobną, kółko możliwą, kreska zaś niepewność co do identyfikacji liter podobnych
 [...] – nawias kwadratowy zamyka wyrazy lub wyrażenia, których w oryginale wyraźnie brak, a które w odczuciu tłumacza wyjaśniają lub stanowią opcję wyjaśnienia znaczenia tekstu

Stare Przymierze

Księga Rodzaju

Pierwsza Księga Mojżeszowa

Genesis

Autor: Mojżesz, Jozue i inni autorzy lub redaktorzy pomniejszych jednostek literackich na przestrzeni wieków.

Czas: (1) Opisywanych wydarzeń: sprzed 1876 r. p. Chr. tj. daty śmierci Józefa w Egipcie; (2) redakcji Księgi: pomniejsze jednostki literackie mogły powstać w czasach Mojżesza, tj. 2. poł. XV w. p. Chr. (Lb 33:2; Pwt 31:24).

Miejsce: Obszary wędrowek i pobytu bohaterów ksiąg.

Cel: Ukazanie początków świata, ludzkości, upadku, rozwoju relacji człowieka z Bogiem oraz formowania się narodu wybranego od początków do jego osiedlenia się w Egipcie.

Temat: Bóg Panem dziejów świata, człowieka, zbawienia i przymierza.

Stworzenie świata

1 Na początku stworzył Bóg niebo i ziemię.^a **2** Ziemia zaś była¹ bezładna i pusta. Ciemność rozciągała się nad otchłanią, a Duch Boży^a unosił się nad powierzchnią wód.^b

3 Wtedy Bóg powiedział:^a Niech się stanie światło!^b I stało się światło.

4 Bóg uznał, że światło jest dobre. Oddzielił^a je zatem od ciemności **5** i nazwał^a światło dniem,^b a ciemność nazwał nocą. Dokonało się to, gdy nastał wieczór, a potem poranek – dzień pierwszy.

6 Następnie Bóg powiedział: Niech pomiędzy wodami powstanie sklepienie^a i niech je od siebie oddzieli! **7** I tak utworzył Bóg sklepienie. Oddzielił w ten sposób wodę pod sklepieniem od wody nad sklepieniem – i tak się stało. **8** Samo sklepienie Bóg nazwał niebem. Dokonało się to, gdy nastał wieczór, a potem poranek – dzień drugi.

9 Wówczas Bóg powiedział: Niech woda spod nieba zbierze się na jedno miejsce i niech ukazuje się suchy łąd!^a I tak się stało. **10** Suchy łąd Bóg nazwał ziemią, a zbiorniki wód morzem – i uznał to za dobre. **11** Następnie powiedział: Niech ziemię pokryje

¹Ps 8:3; 93:4; 104:2-32; 148:5-6; J 1:1-3; 1Kor 8:6; Kol 1:15-17; Hbr 1:2; 11:3

²Rdz 41:38; Wj 31:3; 35:31; Lb 24:2; 1Sm 10:10; 11:6; 19:20, 23; 2Krn 15:1; 24:20; Ez 11:24; ^b2P 3:5

³Prz 8:22-31; Iz 48:13; 66:2; ^b2Kor 4:6

⁴Wj 26:33; Kpł 10:10; 11:47; 20:24

⁵2Krl 23:34; ^bRdz 2:4; Ps 90:4; Iz 61:2; 2P:8

⁶Jb 37:18; Ez 1:22; Dn 12:3

⁹Ps 104:8

¹¹Kpł 19:19; Pwt 22:9-11 ¹⁶Pwt 4:19; Ps 136:9

roślinność. Niech wyrosną zioła wydające nasienie oraz drzewa owocowe, których owoce zawierają nasiona stosownie do ich rodzaju!^a I tak się stało.

12 Na ziemi pojawiła się roślinność: zioła wydające nasienie, stosownie do ich rodzaju, i drzewa rodzące owoce z nasionami, stosownie do ich rodzaju. Bóg uznał to za dobre. **13** Dokonało się to, gdy nastał wieczór, a potem poranek – dzień trzeci.

14 Wtedy Bóg powiedział: Niech na sklepieniu nieba pojawią się światła. Niech oddzielają dzień od nocy i służą do oznaczania pór, dni oraz lat! **15** Niech też, jako światła na niebie, oświetlają ziemię! I tak się stało.

16 Bóg utworzył dwa wielkie światła: większe, aby rządziło dniem, i mniejsze, aby rządziło nocą. Utworzył On również gwiazdy.^a **17** Umieścił je na sklepieniu nieba, by oświetlały ziemię, **18** rządziły dniem i nocą oraz oddziaływały światło od ciemności. Bóg uznał to za dobre. **19** Dokonało się to, gdy nastał wieczór, a potem poranek – dzień czwarty.

20 Następnie Bóg powiedział: Niech się zaroją wody mrowiem żywych istot! Niech też nad ziemią wzniesie się wszystko, co ma skrzydła, i lata pod niebem! **21** Tak więc stworzył Bóg

¹ Lub: *stała się*.

wielkie potwory i przeróżne pełzające istoty. Nimi – stosownie do ich rodzajów – wypełniły się wody. Stworzył też istoty skrzydlate stosownie do ich rodzajów – i uznał to Bóg za dobre. **22** Następnie pobłogosławił im, mówiąc: Rozradzajcie się i rozmnażajcie! Napełniajcie morza! To zaś, co skrzydlate, niech się rozmnaża na ziemi! **23** Dokonało się to, gdy nastał wieczór, a potem poranek – dzień piąty.

24 Wtedy Bóg powiedział: Niech ziemia wyda istoty żywe stosownie do ich rodzajów: bydło, płazy i dzikie zwierzęta – wszystko w swoim rodzaju. I tak się stało. **25** Bóg stworzył dzikie zwierzęta według ich rodzajów, bydło według jego rodzajów i wszelkie płazy ziemi według ich rodzajów – i uznał to Bóg za dobre.

26 Następnie Bóg powiedział: Uczyńmy człowieka na nasz obraz, na nasze podobieństwo. Niech panuje nad rybami mórz, nad tym, co lata pod niebem, nad bydłem, nad całą ziemią i nad wszelkim płazem, który po niej pełza. **27** Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz. Stworzył go na obraz Boga – stworzył ich jako mężczyznę i kobietę. **28** Potem błogosławił im Bóg i tak do nich powiedział: Rozradzajcie się i rozmnażajcie! Napełniajcie ziemię i podporządkowujcie ją sobie. Panujcie nad rybami w morzach, nad tym, co lata pod niebem, oraz nad wszelkim zwierzęciem, które pełza po ziemi! **29** Następnie Bóg powiedział: Oto daję wam wszelkie rośliny wydające nasienie, na całej ziemi, oraz wszelkie drzewa, których owoc ma w sobie nasienie – niech wam to służy za pokarm! **30** Wszystkim zaś dzikim zwierzętom, wszystkim, co lata pod niebem, i wszelkim płazom na ziemi, w których jest tchnienie życia, daję za pokarm wszystkie rośliny. I tak się stało.

31 W końcu Bóg spojrzał na wszystkie swoje dzieła – i rzeczywiście, były bardzo dobre. Dokonały się, gdy nastał wieczór, a potem poranek – dzień szósty.

Rozdział 2
2^aHbr 4:4, 10

3^aWj 20:11

2 Tak zostało ukończono niebo wraz z całym swym niebieskim zastępem oraz ziemia. **2** Stało się to, zanim nastał siódmy dzień. Bóg ukończył swoje dzieło i w siódmym dniu zaprzestał wszelkiej pracy.^a **3** Pobłogosławił On siódmy dzień i poświęcił go,^{a1} w nim bowiem sam odpoczął po tym, czego dokonał w swoim twórczym działaniu.

Szczegółowy opis stworzenia człowieka

4 A oto dzieje nieba i ziemi podczas ich tworzenia, w dniu, w którym PAN, Bóg, stworzył już ziemię i niebo, **5** ale na polach nie pojawił się jeszcze żaden krzew ani nie wyrosło żadne ziolo, ponieważ PAN, Bóg, wciąż nie zraszał ziemi deszczem ani nie było człowieka, który uprawiałby rolę. **6** Tylko mgła podnosiła się wówczas z ziemi i nawiliżała całą jej powierzchnię. **7** Wtedy to PAN, Bóg, ukształtował z prochu ziemi człowieka, tchnął w jego nozdrza dech życia i człowiek stał się żywą istotą.²

8 A PAN, Bóg, zasadził ogród na wschodzie, w Edenie, i tam umieścił człowieka, którego ukształtował. **9** PAN, Bóg, sprawił też, że wyrosły na ziemi najróżniejsze drzewa, piękne z wyglądu, rodzące wspaniałe owoce, w tym drzewo życia w środku ogrodu oraz drzewo poznania dobra i zła.

10 Z Edenu wypływała także rzeka. Nawadniała ona sam ogród i dalej rozdzielała się na cztery odnogi. **11** Pierwsza odnoga nosiła nazwę Piszczon. Oplywała ona cały kraj Chawila. Słynął on ze złota, **12** bardzo czystego, jak również z [żywicy] bdellium oraz kamieni onyksu. **13** Druga rzeka nosiła nazwę Gichon i opływała całą ziemię Kusz. **14** Trzecia rzeka nazywała się Tygrys. Płynęła ona na wschód od Asyrii. A czwarta rzeka to Eufrat.

15 PAN, Bóg, wziął człowieka i osadził go w ogrodzie Eden, tak aby człowiek

¹ Lub: wyróżnił go.

² Lub: żywą duszą.

uprawiał go i doglądał. **16** PAN, Bóg, przykazał też człowiekowi:¹ Z każdego drzewa tego ogrodu możesz jeść do woli, **17** ale z drzewa poznania dobra i zła spożywać ci nie wolno, bo gdy tylko z niego zjesz, na pewno umrzesz.

18 PAN, Bóg, stwierdził też: Niedobrze jest być człowiekowi samemu. Uczynię² mu pomoc pasującą do niego.³

19 PAN, Bóg, ukształtował zaś z ziemi przeróżne zwierzęta polne oraz ptactwo niebios i przyprowadził je do człowieka, chcąc zobaczyć, jak człowiek je nazwie, tak aby każda żywa istota nosiła nazwę nadaną jej przez niego. **20** I człowiek nadał nazwy wszelkiemu bydtu i ptactwu, i wszystkim zwierzętom pól, ale nie znalazł pomocy, która odpowiadałaby jemu.

21 Wówczas PAN, Bóg, zesał na człowieka głęboki sen – i ten zasnął. Wtedy wziął część z jego boku,⁴ a miejsce po niej wypełnił ciałem. **22** Z tej części, wziętej z człowieka, ukształtował PAN, Bóg, kobietę i przyprowadził ją do człowieka. **23** Widząc ją, człowiek zawołał:

Ta dopiero
jest kością z mych kości
i ciałem z mego ciała!
Będzie nazwana męźatką,
ponieważ z męża
została wzięta.

24 Właśnie dlatego mąż opuści⁵ ojca i matkę, złączy się⁶ ze swą żoną i stanie się z nią jednym ciałem.^a

25 A człowiek i jego żona byli oboje nadzy, a jednak nie odczuwali przed sobą nawzajem wstydu.

Upadek: dramat wiary

3 Wąż^a natomiast był przebieglejszy niż wszystkie inne zwierzęta stworzone przez PANA Boga. Zapytał on ko-

bietę: Czy rzeczywiście Bóg powiedział, że nie wolno wam jeść owoców z żadnego drzewa ogrodu? **2** Kobieta odpowiedziała: Możemy jeść owoce z drzew w ogrodzie. **3** Bóg zabronił nam jedynie jeść owoce z drzewa, które rośnie w środku ogrodu. Polecił: Nie jedzcie z niego ani go nie dotykajcie, abyście nie pomarli. **4** Wówczas wąż zapewnił kobietę: Na pewno nie pomrzecie.⁷ **5** Bóg wie, że gdy tylko zjecie z tego drzewa, otworzą się wam oczy i staniecie się jak Bóg – poznacie dobro i zło.⁸

6 Kobieta przyjrzała się owocom. Wydały jej się warte spróbowania, wyglądały pięknie, a ponadto dzięki nim mogło się ziszczyć jej pragnienie poznania.^a Sięgnęła więc po owoc, zerwała i zjadła.^b Podała też mężowi, który z nią przebywał. On również zjadł. **7** Wówczas otworzyły się oczy im obojgu i zobaczyli – że są nadzy. Spletli więc figowe liście i sporządzili sobie z nich przepaski.

8 Wkrótce jednak usłyszeli PANA Boga. Przechadzał się On po ogrodzie w powiewie dnia.⁹ Słyszając to, człowiek¹⁰ ukrył się wraz z żoną przed PANEM Bogiem między drzewami ogrodu. **9** Jednak PAN, Bóg, zaczął wołać człowieka: Gdzie jesteś? **10** A on na to: Usłyszałem, że jesteś w ogrodzie, i przestraszyłem się, bo jestem nagi – dlatego ukryłem się! **11** Kto ci powiedział, że jesteś nagi? – zapytał Bóg. – Czy zjadłeś owoc z drzewa,¹¹ z którego zakazałem ci jeść? **12** Człowiek odparł: To kobieta, którą mi dałeś, aby była ze mną! Ona dała mi owoc z tego drzewa – i zjadłem. **13** PAN Bóg zwrócił się do kobiety: Cóż ty takiego zrobiłaś? Wąż mnie zwiódł^a – wyjaśniła – i zjadłam.

24^aMt 19:5;
Mk 10:7-8; 1Kor 6:16;
Ef 5:31

Rozdział 3

1^a Iz 14:12-15;
27:1; Ez 28:11-19;
Hbr 2:14-15;
Obj 12:9; 20:7-10
6^aPrz 1:7; 9:10;
1J 2:16; **8^a**2Kor 11:3;
1Tm 2:14
13^aPs 119:98;
Mt 4:1-11; 2Ts 2:9-12;
Obj 12:9

7 Lub: *zasiał wątpliwość kobiecie: Nie jest pewne, czy umrzecie.*

8 Lub: *jak bogowie (tj. aniołowie) znajdujący dobro i zło.*

9 Lub: *przemierzał ogród w gwałtownym wicherze.*

10 Adam PS G.

11 Lub: *Ach! Więc zjadłeś...!*

¹ W G pojawia się tu po raz pierwszy imię *Adam*.

² *Uczyńmy G.*

³ Lub: *jako kogoś naprzeciw niego.*

⁴ Lub: *jedno z jego żeber.*

⁵ Lub: *opuszcza [...] łączy się [...] stają się.*

⁶ Lub: *przyłgnie.*